

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

THE INFLUENCE OF PUBLIC OPINION AND NATIONAL CONSCIOUSNESS ON ECONOMIC POLICY MAKING

Пустовар В.В.,

докторант ННІ права та політології

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

У статті розглядається роль громадської думки як одного з ключових чинників формування економічної політики в демократичному суспільстві. Автор підкреслює, що громадська думка є відображенням соціальних настроїв, очікувань і уявлень про справедливість, які безпосередньо впливають на рішення уряду в економічній сфері.

Особливу увагу приділено тому, як громадська думка коригує політичні рішення, виступаючи інструментом зворотного зв'язку між суспільством і владою. Політики змушені враховувати соціальні очікування, зокрема у питаннях податків, зайнятості, соціального захисту та інших аспектів економічної політики, щоб зберегти підтримку електорату.

У статті також порушено питання обмеженого впливу громадської думки в авторитарних політичних системах. Водночас підкреслюється, що навіть у таких умовах влада не може повністю ігнорувати настрої суспільства, адже ризик соціальної дестабілізації змушує реагувати на громадські запити, бодай частково.

Автор вводить до розгляду поняття національної свідомості як чинника, що визначає стратегічні напрями економічного розвитку. Національна свідомість, яка базується на ідеї економічного суверенітету, підтримки вітчизняного виробника та енергетичної незалежності, виступає потужним внутрішнім мотиватором для формування стійкої економічної політики.

Значну увагу приділено темі енергетичної незалежності, яка в умовах глобальних загроз та залежності від імпорту енергоносіїв стає пріоритетом державної політики в багатьох країнах. Приклади країн Європи, що намагаються зменшити залежність від російських енергоресурсів, ілюструють цю тенденцію.

Окрема частина статті присвячена впливу медіа та соціальних мереж на формування громадської думки щодо економічної політики. Автор наголошує на важливості двосторонньої комунікації, яку забезпечують сучасні цифрові платформи, та ролі медіа у підвищенні прозорості урядових рішень.

Зроблено висновок, що у сучасних умовах громадська думка, національна свідомість, медіа та соціальні мережі є невід'ємними складовими формування ефективної економічної політики. Їхній вплив сприяє не лише підвищенню легітимності влади, а й забезпеченню економічної стабільності, конкурентоспроможності держави та її стійкості до зовнішніх викликів.

Ключові слова: громадська думка, національна свідомість, економічна політика, економічна безпека, медіа, економічний суверенітет.

The article examines the role of public opinion as one of the key factors in shaping economic policy in a democratic society. The author emphasizes that public opinion is a reflection of social attitudes, expectations and perceptions of justice, which directly affect government decisions in the economic sphere.

Particular attention is paid to how public opinion adjusts political decisions, acting as a feedback tool between society and the government. Politicians are forced to take into account social expectations, in particular in matters of taxes, employment, social protection and other aspects of economic policy, in order to maintain the support of the electorate.

The article also raises the issue of the limited influence of public opinion in authoritarian political systems. At the same time, it is emphasized that even in such circumstances, the authorities cannot completely ignore the mood of society, as the risk of social destabilization forces them to respond to public demands, at least partially.

The author introduces the concept of national consciousness as a factor determining the strategic directions of economic development. National consciousness, which is based on the idea of economic sovereignty, support for domestic producers and energy independence, is a powerful internal motivator for the formation of sustainable economic policy.

Considerable attention is paid to the topic of energy independence, which, in the context of global threats and dependence on energy imports, is becoming a priority of public policy in many countries. Examples of European countries trying to reduce their dependence on Russian energy resources illustrate this trend.

A separate part of the article is devoted to the influence of media and social networks on the formation of public opinion on economic policy. The author emphasizes the importance of two-way communication provided by modern digital platforms and the role of the media in increasing the transparency of government decisions.

It is concluded that in modern conditions, public opinion, national consciousness, media and social networks are integral components of effective economic policy making. Their influence contributes not only to increasing the legitimacy of the government, but also to ensuring economic stability, competitiveness of the State and its resilience to external challenges.

Key words: public opinion, national consciousness, economic policy, economic security, media, economic sovereignty.

Постановка проблеми. У сучасних умовах суспільно-політичних трансформацій питання впливу громадської думки та національної свідомості на формування економічної політики набуває особливої актуальності. Економічна політика держави більше не є виключною прерогативою вузького кола фахівців чи політиків. Дедалі частіше вона формується під впливом очікувань і запитів суспільства. Громадська думка, як відображення колективного бачення соціально-економічної справедливості, стає важливим елементом політичного процесу, впливаючи на легітимність, ефективність та соціальну прийнятність економічних рішень.

Водночас національна свідомість виступає не менш значущим фактором у формуванні стратегічних пріоритетів економічного розвитку. Вона визначає суспільне уявлення про економічну безпеку, незалежність, підтримку національного виробника та необхідність збереження суверенітету в умовах глобалізації. У багатьох країнах саме через призму національної свідомості громадяни оцінюють економічну політику уряду, що впливає на рівень довіри до влади та стабільність політичного режиму.

Попри зростання уваги до цих факторів, у науковій літературі й надалі спостерігається недостатнє висвітлення комплексного впливу громадської думки та національної свідомості на економічну політику як цілісну систему. Необхідність ґрунтового аналізу цього впливу, зокрема в контексті демократичного врядування, інформаційного суспільства та сучасних викликів безпеки, зумовлює потребу в подальшому дослідженні цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження впливу громадської думки та національної свідомості на формування економічної політики в умовах демократичного врядування та сучасних викликів безпеки відображено в працях таких вітчизняних науковців, як В. Полторак, М. Стадник, Н. Ігнатенко, Л. Майданевич, Л. Чикур, Г. Ситник, М. Орел, О. Дмитренко, О. Примаченко, З. Григорова, М. Гудзь, О. Щербакова, М. Штань, Є. Ткач, П. Нікіфоров, О. Мкарчук, О. Воронявський.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В науковій літературі досі недостатньо комплексно розглянуто взаємозв'язок між громадською думкою, національною свідомістю та формуванням економічної політики. Зокрема, бракує системного аналізу їхнього інтегрованого впливу на стратегічні рішення в економічній сфері, особливо в умовах демократичного врядування, інформаційного суспільства та сучасних викликів безпеки. Також майже не досліджено роль цифрових комунікацій і соціальних мереж як інструментів формування економічної політики

через призму суспільної думки. В статі підкреслено необхідність подальшого аналізу цих чинників у контексті політичної культури, децентралізації та регіональних відмінностей, що відкриває нові напрямки для наукових розвідок.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є всебічне дослідження ролі громадської думки та національної свідомості у процесі формування економічної політики держави, визначення механізмів їхнього впливу на ухвалення економічних рішень, а також аналіз взаємодії між суспільством, засобами масової інформації та владними інституціями в умовах демократичного розвитку. Особливу увагу приділено виявленню тих аспектів, у яких ці чинники сприяють забезпеченню економічної стабільності, соціальної підтримки реформ і зміцненню економічного суверенітету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Громадська думка є однією з ключових соціальних категорій, що безпосередньо впливає на процес формування економічної політики держави. Це сукупність поглядів, суджень і переконань певних суспільних груп або суспільства загалом щодо економічних та соціальних питань, таких як податкова політика, державні витрати, рівень зайнятості, інфляція, економічні реформи, соціальна рівність та багато інших аспектів, які стосуються економічного добробуту. Громадська думка формує базу для демократичних рішень, і, будучи важливим елементом політичного процесу, визначає пріоритети економічної політики та впливає на її зміст. В умовах сучасної демократичної держави економічні рішення часто враховують настрої суспільства, які можуть стимулювати або, навпаки, блокувати певні економічні ініціативи.

Як зазначає В. Полторак, громадська думка – це стан масової свідомості, що являє собою приховане або явне, неприховане, достатньо стає та компетентне оціночне відношення різних соціальних груп, верств до проблем, подій та фактів соціального життя [11]. Це інформаційне середовище формує громадську думку, яка, у свою чергу, безпосередньо впливає на процес формування економічної політики держави.

Особливо важливою є роль громадської думки як індикатора не лише економічних запитів і потреб різних верств населення, а й загального уявлення про справедливість та соціальну рівновагу. Ефективна економічна політика має поєднувати прагнення до економічного розвитку з відповідністю суспільним очікуванням щодо справедливого розподілу ресурсів і соціальних можливостей. У цьому контексті громадська думка виконує функцію своєрідного коректора політичних рішень, спрямовуючи їх у бік, що не лише стимулює зростання, але й сприяє соціальній стабільності та зміцненню суспільної підтримки.

У демократичних державах громадська думка безпосередньо впливає на процеси виборів, де політичні партії формують свої економічні платформи на основі суспільних настроїв і проблем. Політики, які прагнуть отримати підтримку виборців, змушені враховувати очікування та вимоги населення щодо економічної політики, таких як питання зайнятості, рівень життя, податковий тиск чи підтримка бізнесу. Наприклад, у передвиборчих кампаніях основними економічними питаннями часто стають соціальна допомога, доступ до медичних послуг, рівень пенсій, а також політика щодо малого бізнесу та стимулювання інновацій.

У реальному соціальному процесі активність громадськості веде до розвитку самоврядування. Під громадською думкою як правило розуміють думку груп або колективу щодо різних сторін його життя. У нинішньому публічно-управлінському процесі органи публічної влади, з метою удосконалення конституційно-правового регулювання, отримують громадську думку шляхом обговорення тих чи інших суспільних проблем [13].

У той же час в недемократичних режимах або за умов авторитарного правління вплив громадської думки на економічну політику часто обмежений або зведений до мінімуму, що нерідко спричиняє ухвалення рішень, далеких від потреб і інтересів більшості населення. Проте навіть авторитарні уряди змушені певною мірою враховувати суспільні настрої, адже широке невдоволення чи масові протести можуть становити загрозу стабільності режиму. Відтак, навіть за обмежених політичних свобод громадська думка здатна впливати на окремі складові економічної політики, зокрема на сферу соціального забезпечення чи державних витрат.

Важливим елементом у формуванні економічної політики є також національна свідомість, яка включає уявлення про національні інтереси, економічну незалежність та національні пріоритети в економічній сфері. Національна свідомість впливає на економічну політику через формування ідеї про те, які економічні напрямки слід вважати пріоритетними для держави. Наприклад, у країнах із розвинутою національною самосвідомістю важливим питанням є підтримка вітчизняного виробника, збереження економічного суверенітету та захист національних ресурсів. «Національна ідентичність є важливим елементом суспільної свідомості, яка сприяє утвердженню спільних цінностей, ідеалів та історичних наративів, об'єднуючи людей в єдину культурно-політичну спільноту [15].

Громадська думка та національна свідомість є важливими чинниками, що впливають на процес формування економічної політики. Вони визначають економічні пріоритети держави, коригують дії уряду та забезпечують соціальну підтримку еко-

номічних реформ. В умовах демократії ці фактори відіграють вирішальну роль у формуванні економічних стратегій та визначенні шляхів економічного розвитку, тоді як у менш демократичних суспільствах їхній вплив може бути обмеженим, але все ж важливим для підтримки стабільності політичного режиму.

Національна свідомість чинить істотний вплив на економічну політику, оскільки визначає спільне бачення того, що є корисним і безпечним для економіки країни. У цьому контексті вона може виступати ключовим чинником формування національної економічної стратегії, зокрема в питаннях досягнення енергетичної незалежності, підтримки національного виробника, захисту критично важливих галузей та раціонального використання ресурсів. У державах із високим рівнем національної свідомості економічна безпека часто стає пріоритетом державної політики, оскільки будь-які загрози економічному суверенітету розглядаються як пряме посягання на національні інтереси.

Один із найважливіших аспектів впливу національної свідомості на економічну безпеку полягає у визначенні економічного суверенітету та незалежності як пріоритету державної політики. Економічний суверенітет, зокрема, включає контроль над стратегічно важливими галузями економіки, такими як енергетика, фінансовий сектор, транспорт і зв'язок. В умовах глобальної взаємозалежності збереження економічного суверенітету вимагає від держави виваженої політики щодо іноземних інвестицій, торговельних угод і економічної інтеграції.

Ще одним вагомим проявом впливу національної свідомості є прагнення до енергетичної незалежності. Держави, які усвідомлюють важливість контролю над власними енергетичними ресурсами, зазвичай намагаються зменшити залежність від імпорту енергоносіїв. Це може проявлятися у розвитку національних енергетичних потужностей, зокрема у сфері відновлюваної енергетики, або у формуванні стратегічних запасів енергоресурсів. Як приклад, європейські країни, які розуміють ризики енергетичної залежності від Росії, активно реалізують політику енергетичної диверсифікації з метою зменшення впливу зовнішніх постачальників.

Як зазначали Г. Ситник та М. Орел, одним з найважливіших компонентів енергетичної незалежності є диверсифікація енергопостачання, що дозволяє країнам уникати критичної залежності від одного постачальника і знижує ризики, пов'язані з монополією у сфері енергоносіїв [10]

Національна економічна політика, орієнтована на збереження та розвиток внутрішнього виробництва, стає інструментом забезпечення економічної незалежності країни, особливо у сфері малого та середнього бізнесу, що виступає основою еконо-

мічної стійкості. Національна свідомість у цьому контексті відіграє важливу роль у формуванні суспільної підтримки таких заходів, оскільки населення розглядає їх як частину стратегії захисту національних інтересів [10]

Отже, національна свідомість виступає важливим чинником, що впливає на формування економічної політики держави, особливо в аспекті економічної безпеки. Вона допомагає окреслити стратегічні пріоритети розвитку, посилює акценти на захисті національних інтересів у міжнародній економічній взаємодії та підтримує розвиток вітчизняного виробництва. В умовах глобалізації та зростаючої взаємозалежності економік національна свідомість може стати ключовим елементом забезпечення економічної стабільності, збереження суверенітету та підвищення конкурентоспроможності країни на світовому рівні.

Громадська думка є одним із найважливіших факторів, який впливає на прийняття рішень урядом, зокрема в галузі економічної політики. У демократичних суспільствах, де виборні органи влади безпосередньо залежать від підтримки населення, уряд зобов'язаний враховувати настрої громадян під час розробки та впровадження економічних реформ, зміни податкових політик, державних витрат, соціальних програм і інших ключових аспектів економічної діяльності держави. Громадська думка формує своєрідний суспільний консенсус щодо того, які заходи є прийнятними та ефективними, а які – можуть викликати суспільний протест або втрату довіри до влади.

Для органів влади надзвичайно важливо постійно моніторити громадську думку, адже її динаміка безпосередньо впливає на політичну стабільність, ефективність реалізації економічних рішень та рівень суспільної підтримки. У випадку, коли економічна політика не відповідає очікуванням громадян, це може спричинити політичну напругу, втрату довіри до державних інституцій, зростання протестних настроїв і загальне ослаблення соціальної стабільності.

У цьому контексті особливо визначним є питання податкової політики, адже будь-які зміни у податковому навантаженні, зокрема підвищення податків, зазвичай викликають широкий суспільний резонанс, оскільки безпосередньо впливають на фінансовий стан громадян і бізнесу. Уряди, прагнучи уникнути негативних соціальних наслідків і політичної нестабільності, змушені враховувати настрої громадян щодо податкових реформ. Якщо громадськість вважає податкові зміни несправедливими або такими, що загрожують її економічному добробуту, це може призвести до масових протестів або зниження рівня довіри до влади, що, своєю чергою, змушує уряд змінювати свої наміри. Соціально-економічна стабільність залежить від системи ефективного опо-

даткування, здатної адаптуватися до нових умов і задовольняти як державу, так і населення [5]

Громадська думка також впливає на державне регулювання ринку праці, зокрема на рішення уряду щодо мінімальної заробітної плати, захисту трудових прав та забезпечення соціальних гарантій для працівників. Політики змушені враховувати суспільні настрої, коли йдеться про такі питання, оскільки населення часто вимагатиме підвищення рівня заробітних плат, поліпшення умов праці та розширення соціальних пільг. При цьому уряд часто змушений балансувати між інтересами бізнесу, який зацікавлений у мінімізації витрат на працю, та вимогами суспільства щодо покращення умов життя та забезпечення економічної справедливості. Наприклад, у багатьох країнах питання підвищення мінімальної заробітної плати стали предметом гострих політичних дискусій, і в кінцевому підсумку уряди були змушені йти на поступки, враховуючи широке суспільне бажання підвищення рівня життя.

Отже, громадська думка відіграє ключову роль у процесі ухвалення економічних рішень урядом, адже політики змушені зважати на суспільні настрої задля збереження легітимності, підтримки населення та недопущення соціальної напруги. Це стосується як сфери оподаткування та соціального забезпечення, так і масштабних економічних перетворень чи процесів міжнародної економічної інтеграції. У ситуаціях, коли громадськість виступає проти певних ініціатив, уряд часто переглядає або коригує свої дії відповідно до очікувань суспільства. Така взаємодія ще раз підкреслює важливість тісного зв'язку між політичною владою та громадянами в умовах демократичного устрою.

Медіа та соціальні мережі відіграють критично важливу роль у формуванні економічної політики, оскільки вони слугують основними каналами комунікації між суспільством та владою. У сучасних умовах глобалізації інформаційного простору роль медіа та соціальних мереж у політичних і економічних процесах постійно зростає, стаючи основним джерелом впливу на громадську думку.

Засоби масової інформації виступають основним каналом донесення економічної інформації до громадян, надаючи їм змогу ознайомлюватися як із ключовими показниками – такими як інфляція, рівень безробіття чи податки, – так і з аналітичними матеріалами, що пояснюють складні економічні явища. Від способу подачі економічних новин медіа значною мірою залежить те, як суспільство сприймає економічну політику та якою буде його реакція на урядові рішення.

Як зазначає О. Примаченко, засоби масової інформації є засобом, завдяки якому суспільству нав'язується політична воля провідних верств суспільства. [12]. Таким чином, медіа формують суспільне уявлення про ефективність урядової

економічної політики, висвітлюючи переваги або недоліки конкретних реформ, і таким чином можуть впливати на рівень підтримки або протестів проти ухвалених рішень.

Традиційні засоби масової інформації все ще відіграють значну роль у донесенні економічної інформації, однак поступово поступаються впливом сучасним інформаційним технологіям, передусім соціальним мережам. Соціальні платформи стали одним із найдинамічніших каналів поширення даних про економічну політику, забезпечуючи швидкий обмін новинами, думками та аналітичними матеріалами між різними верствами населення. Водночас вони слугують не лише засобом комунікації між громадянами, а й ефективним інструментом прямої взаємодії державних структур із суспільством.

Завдяки інтерактивності та мультимедійності соціальні мережі не тільки передають інформацію, але й створюють новий рівень комунікації, де користувачі активно беруть участь у створенні та поширенні контенту [3].

Важливою особливістю соціальних мереж є їхня здатність забезпечувати активну участь громадян у суспільних обговореннях, що відрізняє їх від традиційних медіа, де інформація подається в односторонньому форматі. Соціальні платформи створюють умови для двосторонньої комунікації: користувачі не лише споживають інформацію, але й мають змогу обговорювати її з іншими, включаючи представників влади та політичних діячів. Такий формат є надзвичайно цінним для демократичних процесів, адже він дозволяє урядовим структурам оперативно реагувати на суспільні настрої та за потреби коригувати політичні й економічні рішення відповідно до громадської думки.

Отже, засоби масової інформації та соціальні мережі відіграють ключову роль у формуванні економічної політики, виступаючи платформами для обміну інформацією між владою та громадянами, а також створюючи умови для відкритого суспільного діалогу з актуальних економічних питань. Ці канали сприяють підвищенню прозорості процесу прийняття рішень, активізації громадської участі та формуванню обґрунтованої громадської думки, що робить їх важливою складовою сучасного демократичного врядування. Водночас важливо гарантувати достовірність та якість поширюваної інформації, уникаючи маніпуляцій і дезінформації, аби медіа-інструменти слугували розвитку ефективної економічної політики, а не розпалюванню соціальної напруги.

Громадська думка має значний вплив на економічні рішення урядів багатьох країн, особливо в демократичних державах, де політики зобов'язані враховувати настрої населення для збереження своєї підтримки та уникнення соціальних конфліктів. Історія наводить численні

прикладі важливих економічних рішень, які були змінені або скориговані під тиском громадської думки, що часто визначає успіх або невдачу тих чи інших економічних реформ.

Таким чином, у сучасних умовах роль громадської думки, медіа та соціальних мереж у процесі формування економічної політики дедалі зростає. Вони не лише сприяють кращому розумінню суспільством економічних процесів, а й забезпечують механізми впливу на рішення влади, підсилюючи підзвітність та відкритість державних інституцій. Для забезпечення ефективного функціонування цього діалогу необхідно підтримувати інформаційну культуру, медіаграмотність населення та розвивати інституційні механізми взаємодії між владою та громадськістю. Лише за таких умов економічна політика зможе відповідати реальним потребам суспільства, зміцнюючи соціальну довіру, стабільність та довгостроковий розвиток держави.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Громадська думка є одним із ключових соціальних механізмів, що впливає на зміст та напрям економічної політики, особливо в умовах демократичного врядування. Вона виступає своєрідним коректором державних рішень, дозволяючи владі реагувати на настрої суспільства, зберігати політичну легітимність та підтримку. Ефективна економічна політика повинна не лише забезпечувати економічне зростання, а й відповідати уявленням громадян про справедливість, рівність та добробут.

Національна свідомість, у свою чергу, відіграє провідну роль у формуванні стратегічних цілей економічного розвитку, таких як збереження економічного суверенітету, підтримка національного виробника та забезпечення енергетичної незалежності. Вона об'єднує суспільство навколо ідеї захисту національних інтересів, що має особливе значення в умовах глобалізації та зростання зовнішніх ризиків.

Медіа та соціальні мережі виступають посередниками між громадськістю та органами влади, створюючи простір для поширення інформації, обговорення економічних рішень і формування суспільної думки. Вони забезпечують прозорість процесу ухвалення рішень, сприяють підвищенню рівня поінформованості населення та мобілізують громадян до участі в обговоренні ключових економічних питань.

У демократичному суспільстві саме через ефективну взаємодію громадської думки, національної свідомості та інформаційного середовища можлива реалізація соціально орієнтованої економічної політики, яка ґрунтується на потребах громадян і відповідає довгостроковим національним інтересам. Уряд, який ігнорує ці чинники, ризикує втратити довіру населення та зіткнутися з політичною та соціальною дестабілізацією.

Водночас у недемократичних або авторитарних режимах вплив громадської думки та національної свідомості часто обмежений, проте повністю ігнорувати їх неможливо навіть за умов політичного тиску. Масове невдоволення, зумовлене нехтуванням суспільними настроями, здатне викликати кризу довіри до влади, що підкреслює універсальність значення досліджуваних чинників для будь-якої політичної системи.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш глибокому аналізі взаємозв'язку між громадською думкою, цифровими комунікаціями та економічним розвитком, зокрема в контексті інформаційних воєн, кризових ситуацій та трансформації політичної культури. Актуальним також є вивчення впливу регіональних відмінностей у національній свідомості на реалізацію економічної політики в умовах децентралізації та інтеграційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воронявський О. Суверенітет: проблема суб'єктності. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2018. №3. С. 15–19. URL: <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2018.3.3>.
2. Гольдін Т., Багмет М., Хоржевська І. Громадська молодіжна думка відносно національної безпеки України в умовах гібридної війни. *Public administration and regional development*. 2020. № 7. С. 57–88. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2020.07.03>.
3. Григорова З. В. Нові медіа, соціальні медіа, соціальні мережі – ієрархія інформаційного простору. *Технологія і техніка друкарства*. 2017. Вип. 3 (57). С. 93–100.
4. Григорова З. В. Нові медіа, соціальні медіа, соціальні мережі – ієрархія інформаційного простору. *Технологія і техніка друкарства*. 2017. № 3(57). С. 93–100. URL: [https://doi.org/10.20535/2077-7264.3\(57\).2017.115905](https://doi.org/10.20535/2077-7264.3(57).2017.115905)
5. Гудзь М. Поведінкова економіка в умовах війни: вплив емоцій на економічні рішення громадян. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-27>
6. Дмитренко О. С. Громадська думка у формуванні публічного управління. *Політологічний вісник*. 2012. Вип. 65. С. 321–331.
7. Лагутін В. Д. Економічна політика держави: сутність, етапи, механізми. *Економічна теорія*. 2006. № 4. С. 16–26.
8. Мкарчук О. Г. Продовольча та економічна безпека України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*. 2011. № 168, ч. 1. С. 242–246.
9. Набруско В. Громадська думка і політика. *Політика і публіцистика*. 2008. Вип. 1 (5). С. 83–97.
10. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України: підручник / Г. П. Ситник, М. Г. Орел; за ред. Г. П. Ситника. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 372. с.
11. Полторак В. А. Громадська думка. Соціологія політики : енциклопедичний словник. Київ : вид-во Європейського університету, 2009. С. 76–77.
12. Примаченко О. ЗМІ та скандали в ЗМІ як фактор впливу на аудиторію. *Epistemological Studies in Philosophy Social and Political Sciences*. 2020. Т. 3, № 1. С. 96–103. URL: <https://doi.org/10.15421/342011>
13. Стадник М. М., Ігнатенко Н. В., Бріт О. В., Майданевич Л. О. Управлінські пріоритети сталого розвитку суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. лют. (№ 4). С. 86–93.
14. Ткач Є., Нікіфоров П. Економічна теорія та економічна політика: взаємодія в сучасних умовах України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-22>.
15. Чикур Л. Модель функціонування національної ідентичності в контексті колективної та індивідуальної свідомості. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2023. № 8(38). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8\(38\)-782-798](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8(38)-782-798)
16. Штань М. Економічна політика стимулювання повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-62>.